

بازخوانی مهرها و نقش مهرهای ناخوانده (۲)

محمدجواد جدی^۱

چکیده

نگارنده پس از بیان اهمیت بررسی نقش مهرها و بازخوانی آنها در پژوهش های تاریخی بیست و هشت مهر و نقش مهر را بازخوانی کرده است. مهرها بیشتر به اشکال مختلف: بیضی، مربع، مدور و در مواقعی به شکل گلابی و چندگوش نیز درج شده اند. سجع مهرها اغلب فاقد تاریخ است و قدیمی ترین آنها از تاریخ ۸۹۹ ق فراتر نمی رود. سجع مهرها در معرفی صاحبان مهر با متن های منظوم و منثور و به صورت مختصر و مفصل دیده می شوند. در این میان، نقش مهر شماره ۱ آیه قرآن، مهر شماره ۲ و ۹ و ۲۳ نام های خمس طیبه، مهر شماره ۵ و ۸ و ۱۱ یادداشت مختصر وقف، مهر شماره ۳ و ۱۶ و ۱۷ و ۱۹ مربوط به بانوان، و مهر شماره ۲۶ نام های اصحاب کهف است.

کلید واژه

مهر؛ پژوهش تاریخی؛ وقف نامه.

۱. کارشناس و پژوهشگر در حوزه های مهرهای نسخ خطی

همانگونه که در شماره پیشین (میراث شهاب / شماره ۱۰۱-۱۰۲) و بخش نخست این نوشتار ذکر شد. بازخوانی مُهرها و نقش مُهرهای به یادگار مانده از روزگار پیشین از اهمیت بسیاری برخوردارند. در موارد بسیاری، با معرفی و بازخوانی درست نقش مُهرهای مندرج بر روی نسخه‌ای به یادگار مانده، دوره تاریخی و گاه تعلق نسخه‌ای به شخصیتی روشن گردیده است. همچنین این توجه، رهگشای شناسایی سایر اسناد و نسخه‌هایی است که نسخه‌پژوهان و علاقه‌مندان پیش از این و یا در آینده با آنها برخورد می‌نمایند.

تأکید مکرر نگارنده بر اهمیت توجه بر نقش مُهرها، به عنوان یکی از مهمترین رکن اسناد و نقش اعتبار بخشی منحصر به فرد آن‌ها، به دلیل اهمیت کلیدی و رازگشای بخشی از مجهولات تاریخی، به وسیله آنهاست که بخش قابل توجهی از آنها از منظر هنری نیز بسیار ارزشمند و قابل توجه به حساب می‌آیند.

این مُهرهای باشکوه و نیز اثر و نقش مُهرهای به یادگار مانده، یادآور هنر هنرمندان بزرگ حکاک در روزگاران گذشته‌اند، که خوشبختانه تعداد قابل توجهی از آنها در موزه‌ها یا مجموعه‌های گوناگون موجود بوده است و متأسفانه بسیاری از آنها در گذر زمان از بین رفته‌اند و تنها نقش آنها در لابلای صفحات نُسخ گوناگون و اسناد تاریخی به جای مانده‌اند که به روشنی گواه زحمات و هنر این هنرمندان عموماً گمنام‌اند.

گرچه این نقش مُهرها که گاه در فهرست نویسی نُسخ و اسناد خطی مورد بی‌مهری قرار گرفته و اشاره‌ای به آنها نشده و یا با بازخوانی‌های نادرست، انتساب‌ها و ارجاعات ناصواب را سبب گردیده‌اند، وظیفه خطیر توجه و بازخوانی درست آنها را بیش از پیش نمایان می‌سازند. از این روی در این نوشتار نیز به اندازه وسع و تجربه اندک خود، به معرفی و بازخوانی برخی دیگر از آنها اقدام می‌کنیم. لازم به ذکر است که برای سهولت بازخوانی علاقه‌مندان تصویر مهرها آینه شده‌اند، تا قرائت آنها از راست آسانتر شود.

۱. متن مُهری از جنس عقیق به شکل بیضی و خط کوفی در دور: قال الله تعالى ربنا إننا سمعنا مناديا ينادي للإيمان أن آمنوا بربكم فآمنا
در چهار سطر میانی: ربنا فاغفر لنا ذنوبنا و کفر عنا سيئاتنا و توفنا مع الأبرار (سورة آل عمران آية ۱۹۳)

۲. متن نقش مُهر به شکل چهارگوش، خط کوفی در چهار سطر: ظنی بالله حسن وبالنبی المومتن وبالوصی ذی المنن و بالحسین و الحسن

۳. مُهری از جنس عقیق گلابی شکل که متاسفانه برای استفاده آویزی قسمت بالای آن سوراخ و بخشی از متن مخدوش شده است. به خط ثلث و سجع: فضل تو شامل حال همه کس / همه را روی بسوی تو و بس. جان بیگم بنت خان احمد الحسینی ۹۹۸

۴. متن نقش مُهری به شکل گرد و خط
ثلث: و اللّهُ فی عَوْنِ الْعَبْدِ مَا دَامَ الْعَبْدُ
فی عَوْنِ أَخِيهِ، الْعَبْدِ الْحَسِينِ بْنِ
قَاسِمِ الْحَسِينِيِّ الصَّفْوِيِّ

۵. متن نقش مُهری به شکل گرد، خط
ثلث: وَقَفْتُ عَلَى كَافَةِ الْمُسْلِمِينَ
الْمَجَاوِرِينَ لِرَوْضَةِ جَدِي أَحْمَدَ
الْجَامِي وَإِنَا الْوَاقِفُ الْمَسْكِينِ غِيَاثَ
الدِّينِ

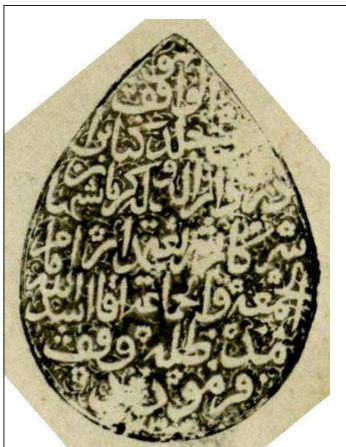
۶. متن نقش مُهر به شکل گرد، خط
ثلث: ابوالغازی عبدالله بهادر خان
بن ابوالغازی اسکندر بهادر خان

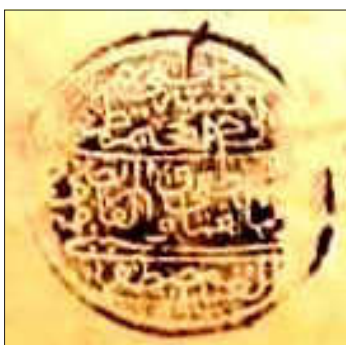
۷. متن نقش مُهر به شکل گرد و خط ثلث:
قال النبي عليه السلام تختموا بخواتيم
العقيق فانه لا يصيب احدكم غما مادام
ذلك عليه، صدق رسول الله

۸. متن نقش مُهر گلابی شکل به خط ثلث:
هو الواقف؛ اين جلد كتاب را در دارالدوله
كرمانشهان سركار شريعتمدار امام
الجمعة و الجماعة آقا اسدالله مدظله
وقف فرمودند.

۹. نقش مُهر به شکل گرد، خط ثلث و
سجع: لى خمسة أطفى بهم حر الجحيم
الحاطمة/المصطفى والمرضى و ابناهما
والفاطمة، العبد مصطفى الحسينى

۱۰. متن نقش مُهر به شکل گرد، خط ثلث:
 سَلَامَ عَلٰی خَيْرِ الْاَنَامِ وَ سَيِّدِي، الْعَبْدِ
 مُحَمَّدِ الْحَسِينِي

۱۱. نقش مُهر به شکل خاص (چهارگوش
 تقریبی) به خط ثلث و سجع: واقف این
 نسخه از بهر رضای مستعان / هست قل
 بابای کولکلتاش عبدالله خان

۱۲. متن نقش مُهر به شکل گرد و خط ثلث و
 متن: محمدحبيب الله زكه في الاسلام

۱۳. نقش مُهر به شکل چهارگوش خط ثلث
و متن: بلغ فیض الله تعالی علیه بدعا؛
محمدتقی المجلسی

۱۴. متن نقش مُهر به شکل بیضی، خط ثلث
حرف مقطوع: میرمهدی ۱۳۱۲

۱۵. مُهر عقیق به شکل چهارگوش خط
ثلث و سجع: مع الحق خادم شرع نبی
محمدتقی

۱۶. نقش مُهر گلابی شکل، به خط نستعلیق
و سجع:
پرورده ظل عصمت رب جلیل / گوهر السلطان
بنت شاه اسمعیل

۱۷. نقش مُهر به شکل چهارگوش کلاهک دار،
به خط نستعلیق و سجع:
دارد از شاهی نسب و نشان / بنت سلطان
شاهرخ فخر جهان

۱۸. مُهر از جنس کریستال سبز، به شکل
چهارگوش کلاهک دار، به خط نستعلیق و
سجع: هوالناصر، افسر شاهی نمی ارزد به
کاه / تاج بر بادت دهد چون کاه گاه (این
مُهر احتمالاً متعلق به سلطان عبدالحمید
میرزا ناصرالدوله است)

۱۹. نقش مُهر به شکل چهارگوش، خط نستعلیق و سجع: آفتابی که ندیدست
مهبش بلقیس است ۱۲۵۰

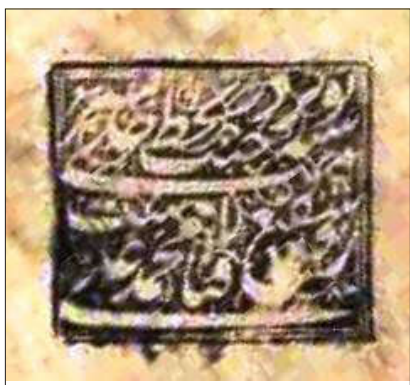
۲۰. نقش مهر ش ۱۵۳ به شکل بیضی، خط نستعلیق و سجع: نام و نشانه به حاجت احمد به جای مهر محبت مهر او زد
(یا: نام نشانه خانه حب احمد/ به جای مهر محبت مهر او زد)

۲۱. نقش مُهر به شکل چهارگوش، خط نستعلیق و سجع: هستم از جان و دل
غلام حسین

۲۲. نقش مُهر به شکل چهارگوش، خط نستعلیق و سجع: الهی بان (به آن) محرمان حرم / گناهان مؤمن ببخش از کرم

۲۳. نقش مُهر به شکل چهارگوش، خط نستعلیق و سجع: نوشته بر در جنت بخط سبز جلی / شفیع روز قیامت محمد است و علی

۲۴. نقش مُهر به شکل گرد، خط نستعلیق و سجع: کس بی کسانی و من بی کسم / گرم دستگیری بجایی رسم - الفقیر عبدالرحمن

***

از آنجایی که ۴ نقش مُهر معرفی شده در بخش نخست این نوشتار در ص ۸۵ شماره پیشین مجله (۱۰۱-۱۰۲) به دلیل بروز مشکلات چاپی و صفحه‌آرایی جابجا و اشتباه درج شده بودند به معرفی مجدد آنها اقدام می‌کنیم.

۱. نقش مُهر به شکل گرد، خط ثلث و سجع:
المتوکل علی الله الملك الکبیر / سعدی
ابن عیسی الفقییر

۲. متن نقش مُهر به شکل گرد و خط نستعلیق
در بخش میانی یا الله و به خط ثلث در
اطراف به شکل ستاره: نام اصحاب کهف:
مکتلینا، یملیحا، مرنوش، دبرنوش،
شاذنوش، کفشطیوش و نام سگشان:
قطمیر

۳. متن نقش مُهر ص ۵ خط طغرا: احمد بن
محمدخان مظفر دائماً ۱۱۱۵

۴. متن نقش مُهر به شکل بیضی، به
خط ثلث: رضیت بما قسم الله لی
وفوضت امری إلى خالقی عبده رجب
سنة ۱۱۱۹

میرزا شهاب

فصلنامه تخصصی کتابشناسی و نسخه شناسی
سال بیست و هفتم | شماره ۱۰۴
تابستان ۱۴۰۰

